

**Bogusław Fiedor
Marian Gorynia**

***Czy i w jakim zakresie można mówić o
odpowiedzialności ekonomistów za kryzysy
gospodarcze?***

**V MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA Z CYKLU
"ROZWÓJ SPOŁECZNO-GOSPODARCZY W TEORIACH
EKONOMICZNYCH"**

NA TEMAT:

"ANATOMIA KRYZYSU"

Białystok, 28-29.06.2021 r.

Czy i w jakim zakresie można mówić o odpowiedzialności ekonomistów za kryzysy gospodarcze?

Wstęp

Część pierwsza

Istota, funkcje i osobliwości współczesnych nauk ekonomicznych a zdolność do wyjaśniania i zapobiegania kryzysom gospodarczym

Część druga

Kryzysy gospodarcze a zjawiska kryzysowe w rozwoju ekonomii jako nauce – współzależność czy niezależność

Zakończenie

Implikacje i rekomendacje dla polityki społeczno-gospodarczej

Czy i w jakim zakresie można mówić o odpowiedzialności ekonomistów za kryzysy gospodarcze?

Wstęp

„Morfologia” tematu wystąpienia („aparatura pojęciowa”):

kryzys gospodarczy – rozumienie potoczne (spowolnienie, stagnacja, recesja); typologie: przyczyny, dotknięte obszary, czas trwania, skutki

ekonomista – praktyk (przedsiębiorca, konsument, inwestor, menedżer, analityk, polityk gospodarczy ...) *versus* naukowiec w różnych rolach (opis i wyjaśnienie, ekonomia stosowana, ekspert, doradca ...)

odpowiedzialność – sprawczość, współsprawczość, wina, współwina, zaniechanie

Część pierwsza - Istota, funkcje i osobliwości współczesnych nauk ekonomicznych a zdolność do wyjaśniania i zapobiegania kryzysom gospodarczym

Istota: Nauki ekonomiczne (NE) – ludzkie zachowanie jako związek między danymi celami a ograniczonymi środkami o alternatywnych zastosowaniach; chodzi o efektywność alokacji rzadkich zasobów; różne odcienie efektywności w różnych dyscyplinach NE

NE spełniają równocześnie trzy funkcje:

- **poznawczą czyli opisowo-wyjaśniającą**
- **praktyczną – w dwóch wersjach:**
 - **normatywnej**
 - **prognostycznej**

Część pierwsza - Istota, funkcje i osobliwości współczesnych nauk ekonomicznych a zdolność do wyjaśniania i zapobiegania kryzysom gospodarczym

Kryzys gospodarczy jako zakłócenie efektywności – aspekt tempa wzrostu (spowolnienie, stagnacja, recesja), jakościowy (równowaga); twórcza destrukcja

Dobra teoria trafnie objaśnia rzeczywistość i jako taka potencjalnie stwarza szanse do owocnego jej wykorzystania w praktyce – praktyka interesuje się raczej wyeliminowaniem kryzysów rozumianych jako ubytki efektywności

Prawidłowe rozpoznanie mechanizmów rządzących rzeczywistością może:

- dawać asumpt do budowania zaleceń, jak należy kształtować rzeczywistość, aby nie było kryzysów**
- i/lub pozwalać budować prognozy na przyszłość – także z myślą o uniknięciu kryzysów**

Część pierwsza - Istota, funkcje i osobliwości współczesnych nauk ekonomicznych a zdolność do wyjaśniania i zapobiegania kryzysom gospodarczym

Spółeczeństwo jako najważniejszy „interesariusz” nie interesuje się de facto procesem poznania, teorią, lecz praktycznym jej wykorzystaniem – chce unikać kryzysów gospodarczych

NE w roli normatywnej zawierają dwa komponenty – zdefiniowanie celów (wartości, zasad), do których należy zmierzać w działaniach gospodarczych oraz wykorzystanie dostępnej wiedzy opisowo-wyjaśniającej do osiągnięcia tych celów. Cele to wybory społeczne i polityczne

W pełnieniu roli normatywnej NE są więc tylko w części „naukowe” – czuwają nad uniknięciem kryzysów

Podobnie jest z rolą prognostyczną NE

Część pierwsza - Istota, funkcje i osobliwości współczesnych nauk ekonomicznych a zdolność do wyjaśniania i zapobiegania kryzysom gospodarczym

Oczekiwania stawiane przed NE zarówno przez społeczeństwo, jak i przez niektórych ich przedstawicieli są często nadmierne i co najmniej po części wynikają z niezrozumienia roli i tym samym możliwości oraz ograniczeń NE

Ograniczone zdolności do wyjaśniania i niedoskonałe możliwości predykcyjne w innych dyscyplinach. Blaug: teoria grawitacji Newtona, teoria ewolucji Darwina, psychologia głębi Freuda, teoria samobójstwa Durkheima też mają ograniczenia. Kompleksy NE częściowo nieuzasadnione: inne przypadki – meteorologia, medycyna, geologia/geofizyka

Część druga - Kryzysy gospodarcze a zjawiska kryzysowe w rozwoju ekonomii jako nauce – współzależność czy niezależność

Uwagi wstępne: *dlaczego nie należy utożsamiać kryzysów w gospodarce ze zjawiskami kryzysowymi w ekonomii jako nauce o gospodarowaniu*

- **Zjawiska kryzysowe czy depresyjne w gospodarce zawsze skutkują „obwinianiem” ekonomii jako nauki – zwłaszcza za jej niedojrzałość w wymiarze *predykcyjnym*: głównie przez „nieekonomistów” , ale także przedstawiciele nurtów heterodoksyjnych czy alternatywnych w ekonomii**
- **Jest to naszym zdaniem często nieuprawnione, krzywdzące dla ekonomii jako nauki, czy ekonomistów, mało merytoryczne, przeceniające rolę ekonomii jako nauki w regulacji publicznej, polityce makroekonomicznej czy polityce strukturalnej**
- **W kontekście tak kryzysów współczesnych (XXI wiek), jak i wcześniejszych, należy raczej mówić o (1) *kryzysie sposobu uprawiania ekonomii jako nauki* i (2) *kryzysie podstawowych wartości i norm* zachowania związanych z etyką właściwą dla gospodarki rynkowej, ale także (3) *oportunizmie ekonomistów* jako „ekspertów i doradców”**
- **Po drugie, być może, *kryzys jest immanentną cechą procesu rozwoju ekonomii jako nauki*, gdyż zawsze do pewnego stopnia jest ona „spóźniona”, jeśli chodzi o stan rozpoznania w teorii i adresowania w polityce gospodarczej ważnych procesów i trendów ekonomicznych, technologicznych, cywilizacyjnych i kulturowych**

Część druga - Kryzysy gospodarcze a zjawiska kryzysowe...

Czym jest „normalny” rozwój ekonomii jako nauki

- Nie ma tu jednej odpowiedzi: generalnie zależy to od akceptowanej ogólnej filozofii rozwoju ekonomii jako nauki
- Nasza perspektywa (nawiązująca m.in. do E.R. Weintrauba): rozwój ten polega głównie na *wędrowce idei* (zwłaszcza w makroekonomii i polityce makroekonomicznej), choć ta wędrówka w większym stopniu może być (1) reakcją na nowe zjawiska i procesy w „otoczeniu zewnętrznym” ekonomii jako nauki, a w tym politycznym, na nowe ideologie czy idee społeczne, trendy kulturowe i cywilizacyjne, zmiany geopolityczne, (2) w mniejszym zaś efektem „endogenicznego” rozwoju samej ekonomii (klasyczny przykład: „odwieczny” spór: etatyzm vs. liberalizm)
- Ważna cecha wędrówki idei ekonomicznych: nie zachowują się jak platońsko rozumiane typy idealne, ale się wzajemnie przenikają, uzupełniają i zmieniają w wyniku tego współistnienia, czego ważnym skutkiem są m.in. *nowe wielkie syntezy*, czy „*ubogacanie się*” określonych nurtów/szkół o dorobek innych nurtów (np. mainstreamowej ekonomii neoklasycznej o dorobek NEI czy ekonomii behawioralnej)
- Przenikanie się idei nie jest jednak zjawiskiem uniwersalnym: *vide* ekonomia postkeynesowska, szkoła austriacka
- Wędrówka idei ekonomicznych a zasadność dystynkcji: ortodoksja – heterodoksja

Część druga - Kryzysy gospodarcze a zjawiska kryzysowe ...

„Strategia filozoficzna” a „strategia historyczno-socjologiczna” (D. Ross) a rozwój nauki ekonomii

- **Dominacja strategii filozoficznej** (czynnika logicznego), zwłaszcza w związku z rosnącą rolą kryterium efektywności instrumentalnej (Mongin-Laudan) w ocenie ekonomii jako nauki i samych ekonomistów, jako skutkująca:
 1. niezadowalającą zdolnością ekonomii do rozpoznawania istoty ważnych zjawisk, procesów, trendów technologiczno-cywilizacyjnych, a więc nasilenia się zjawisk kryzysowych z punktu widzenia kryterium *realizmu naukowego* (choć nie należy tego uniwersalizować, *vide* np. rozwój NEI, ETW, ekonomii behawioralnej czy ewolucyjnej)
 2. kryzysem ekonomii w rozumieniu jej ograniczonej zdolności do *predykcji* przyszłego przebiegu procesów gospodarczych, zwłaszcza średnio- i długookresowych, przy świadomości wszakże ogólnej ograniczoności i słabości większości nauk społecznych w tym zakresie w relacji do nauk ścisłych i przyrodniczych (nie ma potrzeby i możliwości jednak aby przekształcać ekonomię w rodzaj społecznej *hard science*)

Część druga - Kryzysy gospodarcze a zjawiska kryzysowe

Odpowiedzialność ekonomistów za kryzysy a kanały transmisji i oddziaływania wiedzy ekonomicznej na rzeczywistość społeczno gospodarczą

- Jest to problem niezwykle szeroki, dlatego w dyskusji nad nim ograniczamy się do krótkiego spojrzenia na „kryzysotwórczą sprawczość” ekonomistów z dwóch perspektyw odnośnie do wpływu nauki na rzeczywistość społeczno-gospodarczą: (1) koncepcja performatywności nauki (rozwijana na gruncie socjologii wiedzy), (2) koncepcja refleksyjności nauki i otoczenia społecznego
- Koncepcja performatywności nauki (J. Butler, K. Barad i in.) dotyczy głównie *hard science* i jako taka wydaje się mieć małą wartość eksplanacyjną dla ekonomii (por. J. Dzionek-Kozłowska i jej analiza dot. koncepcji *homo oeconomicus, HOE*)
- W koncepcji refleksyjności nauki i otoczenia społecznego , analiza Sorosa wskazuje na trzy – „zazębiające się” - kanały oddziaływania teorii ekonomicznych na rzeczywistość społeczno-gospodarczą: (1) *polityka gospodarcza*, (2) *szeroko rozumiana media* (3) *edukacja na poziomie wyższym*

Część druga - Kryzysy gospodarcze a zjawiska kryzysowe ...

Odpowiedzialność ekonomistów za kryzysy a kanały transmisji ...

Z perspektywy koncepcji refleksyjności nauki i otoczenia społecznego następujące czynniki (elementy paradygmatu, założenia, koncepcje) w ekonomii głównego nurtu wydają się być istotne z punktu widzenia ich szeroko rozumianego (aspekty finansowe, społeczne, ekologiczno-energetyczne, aksjologiczne) potencjału kryzysogenego:

- Dominacja w nauce i nauczaniu koncepcji *Homo Oeconomicus* i implikowanej nią *Hipotezy Maksymalizacji Użyteczności* (UMH) jako mikroekonomicznej i antropologicznej podstawy gospodarowania i wynikająca z niej interpretacja wzrostu i dobrobytu - „fetysz PKB”
- Dominacja w nauce i nauczaniu *finansowego wymiaru efektywności gospodarowania* – przy (zachwianej nieco dopiero po kryzysie lat 2008-2010) dość powszechnej wciąż akceptacji hipotezy o efektywności rynków finansowych, wzmacniająca tendencję do *finansjalizacji gospodarki*, ze skutkiem w postaci zniekształceń kalkulacji mikroekonomicznej inwestorów produkcyjnych i słabą wiedzą ekonomistów nt. znaczenia inwestycji w sferze realnej dla wzrostu i rozwoju

Część druga - Kryzysy gospodarcze a zjawiska kryzysowe

Odpowiedzialność ekonomistów za kryzysy a kanały transmisji ...

- Niedostateczne uwzględnianie w nauce i nauczaniu wyzwań związanych ze *współczesnymi megatrendami* (Nashbitt) rozwoju - globalizacja, wirtualizacja kapitału, kryzys surowcowo-ekologiczno-klimatyczny i inne - dodatkowo przy niedostatku badań i dydaktyki w zakresie ich społeczno-politycznych uwarunkowań i skutków
- Przy niekwestionowanej potrzebie rozwijania badań empirycznych, opartych na nowoczesnym instrumentarium modelowania zjawisk i procesów gospodarczych, niedostatek w nauce i nauczaniu ekonomistów uwagi poświęcanej *społecznej kontekstualności i aksjologicznym uwarunkowaniom wyborów i decyzji ekonomicznych*. Łącznie z całkowitym niekiedy „wypychaniem” refleksji na ten temat, czyli nurtu normatywnego, poza obszar ekonomii jako nauki, a także apriorycznym odrzucaniem teorii i modeli nieosadzonych na fundamencie indywidualizmu behawioralnego i poznawczego
- W pewnym zakresie odpowiedzialność ekonomistów wiąże się również z czynnikami „subiektywnymi”: skłonność do *zachowań oportunistycznych* względem „świata polityki”, *akceptowane przez nas wartości oraz idee* (społeczne, filozoficzne, religijne itp.), z ich wpływem na percepcję i ocenę „pozytywnych” koncepcji ekonomicznych

Zakończenie: Kryzysy a kierunki ewolucji nauk

ekonomicznych*

1. Wątpliwe są podstawy do twierdzenia, że obecny kryzys wywoła bezpośrednio i zauważalne w krótkim okresie poważne konsekwencje dla prowadzenia badań ekonomicznych i tym samym istotnie zmodyfikuje kierunki i sposoby, a także rezultaty uprawiania nauk ekonomicznych.
2. Wydaje się, że, ewolucja nauk ekonomicznych będzie poruszać się po trajektorii wytyczonej w drugiej połowie lat 90. XX wieku i konsekwencje kryzysu nie będą miały przełomowego znaczenia dla teorii ekonomii porównywalnego z tym, jakie kryzys lat 1929-1933 wywarł na ówczesną teorię ekonomii.
3. W perspektywie średnio- o długookresowej ta ewolucja powinna polegać w znacznym stopniu na wzbogacaniu podstaw mikroekonomicznych – zwłaszcza w przypadku ekonomii i finansów – poprzez inkorporację do głównego nurtu osiągnięć ekonomii behawioralnej, ewolucyjnej ekologicznej, oraz uwzględnianie społecznych i aksjologicznych uwarunkowań decyzji i wyborów ekonomicznych - odejście od jednowymiarowej interpretacji *homo oeconomicus* i HMU

* w Zakończeniu oparto się głównie na : M. Gorynia, T. Kowalski, *Nauki ekonomiczne a kryzys gospodarczy, Studia Ekonomiczne 2009 nr 3-4* oraz : P. Banaszyk, P. Deszczyński, M. Gorynia, K. Malaga, *Prześlanki modyfikacji wybranych koncepcji ekonomicznych wywołanych pandemią COVID-19, Gospodarka Narodowa 2021, nr 1. Nawiązano także (punkt 3) do: B. Fiedor, A. Ostapiuk, Utylitaryzm versus społeczne i aksjologiczne uwarunkowania wyborów ekonomicznych (w) *Ekonomia a etyka, PTE, Warszawa 2017**

Zakończenie: Kryzysy a kierunki ewolucji nauk ekonomicznych

3. W nawiązaniu do jednej z tez prezentacji (że bardziej zasadne jest mówienie nie tyle o kryzysie ekonomii czy nauk ekonomicznych, ale o słabościach w sposobie ich uprawiania), wyraźna jest potrzeba modyfikacji sposobu uprawiania nauk ekonomicznych (NE) w aspektach ontologicznym, epistemologicznym i metodologicznym.
4. Oddziaływanie splotu czynników, jakie ujawniły się jeszcze w okresie przed-pandemicznym, dla których COVID-19 może być okolicznością dopełniającą, wzmacniającą, może wręcz bezpośrednio przesądzać o potrzebie takich zmian (choć „dobrej kondycji” ortodoksji sprzyja dominujący wciąż model kształcenia ekonomistów)
5. Ważne obszary wymagające zmian to w szczególności: koncepcja racjonalności mikroekonomicznej (w tym w/w rozszerzająca interpretacja *homo oeconomicus*), sprawność biznesowa, globalny łańcuch dostaw, konkurencyjność międzynarodowa, równowaga ekonomiczna, istota i pomiar bogactwa narodowego, globalizacja oraz ekonomia rozwoju.

Dziękujemy za uwagę